

**DRUŠTVO ZA
PSIHOLOŠKU
POMOĆ**

Prevenција i djelotvorno pristupanje nasilju u vezama mladih putem školskog sustava

**DEAN AJDUKOVIĆ
DRUŠTVO ZA PSIHOLOŠKU POMOĆ, ZAGREB**

WEB: <http://www.dpp.hr>

**AJANA LÖW STANIĆ
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU,
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

WEB: <http://psihologija.ffzg.unizg.hr>

UVOD

Cilj ovog preventivnog programa je pridonijeti suzbijanju nasilnog ponašanja u mladenačkim vezama kroz samoodrživi i financijski nezahtjevan sustav prevencije namijenjen učenicima trećih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. U suradnji sa stručnim suradnicima iz srednjih škola razvijene su četiri standardne radionice (svaka u trajanju po 45 minuta) sa sljedećim temama: uvjerenja o dobroj i sigurnoj vezi; prepoznavanje nasilja u vezama; poznavanje prava u vezi; prepoznavanje osobne izloženosti i vlastitog nasilnog ponašanja u vezi; postavljanje granica u vezi i prekidanje nasilnih obrazaca; traženje i pružanje pomoći u slučaju nasilja u vezi.

Na sedam je sveučilišnih studija pomagačkih struka (psihologija, socijalni rad, socijalna pedagogija, učiteljski fakultet) uveden izborni predmet o prevenciji nasilja u bliskim odnosima. Studenti imaju zadatak u sklopu praktičnog dijela kolegija provesti radionice u školi. Time se osposobljava velik broj studenata za metodički radionički rad s učenicima i priprema ih za provođenje preventivnih radionica s mladima koji su im bliski po dobi. Na taj način se svake godine omogućuje da bez velikog dodatnog radnog opterećenja i dodatnih troškova oko 5.000 učenica i učenika prođe kroz preventivne radionice u okviru redovite nastave. Do kraja 2013. godine radionice su provedene s preko 13.000 učenika i učenica u više od 70 srednjih škola.

Projekt je vodilo Društvo za psihološku pomoć (DPP) od 2009. do 2011. godine u suradnji s organizacijom Movisie iz Utrechta i financijsku podršku MATRA programa Ministarstva vanjskih poslova Nizozemske i Grada Zagreba. Program je razvijen u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje i usklađen je s ciljevima i sadržajem Nacionalnih strategija protiv nasilja u obitelji Vlade RH za razdoblja od 2008. do 2016. godine i Nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. godine.

Provedbu radionica koje vode studenti u školama je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, uz pozitivno mišljenje Agencije za odgoj i obrazovanje. Program je podržala i Udruga ravnatelja srednjih škola.

NALAZI O RAŠIRENOSTI NASILJA U MLADENAČKIM VEZAMA

Kako bismo utvrdili postoji li potreba za provođenjem ovakvog programa, proveli smo istraživanje na uzorku od 1.225 učenika i učenica diljem Hrvatske (Ajduković, Löw i Sušac, 2011; Löw, Ajduković i Sušac, 2011; Sušac, Ajduković i Löw, 2011). U istraživanju je sudjelovalo 48,2% mladića i 51,8% djevojaka, dominantne dobi 17 godina; 51% sudionika je bilo iz strukovnih srednjih škola i 49% iz gimnazija. Od ukupnog broja, njih 63% je bilo u vezi prethodnih 6 mjeseci. Prosječno trajanje veze u mjesecima je bilo 6,4 (za djevojke 7,9 mjeseci, a za mladiće 4,9 mjeseci). Prosječna dob partnera/partnerice je bila 17 godina, ali su partneri djevojaka u prosjeku bili stariji od njih (18 godina), a partnerice mladića su u prosjeku bile mlađe od njih (16 godina).

Rezultati su pokazali da postoji visoka prevalencija nasilja u mladenačkim vezama, pri čemu je preko 80% sudionika iskazalo da su doživjeli ili počinili neki oblik nasilnog ponašanja u vezi. Pokazalo se da je 93,5% mladih počinilo, a 87% doživjelo nasilje u vezi u prethodnih 6 mjeseci. Najviše ih je počinilo psihičko (93,2%), zatim fizičko (51,3%), a najmanje seksualno nasilje (25%). Slično vrijedi i za izvještavanje o vrsti doživljenog nasilja: 85,8% psihičko, 39,9% fizičko i 24,1% seksualno.

Nadalje, utvrđeno je da djevojke (u odnosu na mladiće) imaju točnija uvjerenja o tome što čini zdravu i kvalitetnu vezu, važnije im je ostvariti vlastita prava u vezi te bolje postavljaju granice u vezi glede ponašanja u partnerskom odnosu koja im ne odgovaraju. Također, sklonije su zatražiti pomoć kad se nađu u nasilnoj vezi, kao i pružiti pomoć prijateljici / prijatelju u takvoj vezi, nego što to čine

mladići. Između mladića i djevojaka nije bilo razlike u prepoznavanju nasilnih oblika ponašanja u vezi, a ta je razina bila osrednja.

Općenito, djevojke izvještavaju o češćem činjenju psihičkog i fizičkog nasilja (i rjeđem doživljavanju takvog nasilja) nego mladići, što je sukladno novijim istraživanjima na adolescentima u SAD-u. O seksualnom nasilju su sudionici izvještavali najrjeđe te nisu postojale rodne razlike. U pogledu rizičnih faktora za nasilje u vezi kod oba spola, utvrđeno je da su pogrešna uvjerenja o kvalitetnoj vezi i veća važnost osobnih prava u vezi povezani s češćim doživljavanjem nasilja, dok su dulje trajanje veze, pogrešna uvjerenja o kvalitetnoj vezi, iskustvo viktimizacije u vezi, veća važnost prava i slabije prepoznavanje nasilja povezani s češćim činjenjem nasilja.

RAZVOJ I CILJEVI PROGRAMA

Na temelju rezultata provedenog istraživanja, određene su smjernice za razvoj preventivnog programa, te je utvrđeno da će se preventivnim radionicama nastojati postići sljedeći ciljevi:

1. Razjasniti uvjerenja o dobroj i sigurnoj vezi
2. Povećati poznavanje svojih prava u vezi
3. Podići razinu prepoznavanja nasilja u mladenačkim vezama
4. Unaprijediti prepoznavanje osobne izloženosti i svojeg nasilnog ponašanja u vezi
5. Osvijestiti svoju spremnost na prekidanje nasilnih obrazaca u vezi
6. Povećati spremnost na traženje i pružanje pomoći u slučaju nasilja u vezi.

Razvoj preventivnog programa odvijao se u dva dijela koristeći participativnu paradigmu stručnjaka iz prakse i krajnjih korisnika. U prvom dijelu je, u suradnji sa stručnim suradnicima iz srednjih škola diljem Hrvatske, razvijen kurikulum za četiri radionice o suzbijanju nasilja u vezama mladih. Radionice su provjerene tijekom dvije preliminarne provedbe u školama u kojima rade stručni suradnici koji su sudjelovali u njihovoj izradi. Tijekom provedbe prikupljena su iskustva o tome kako su učenici i učenice prihvatili temu i način rada, o primjerenosti i korisnosti materijala, izvedivosti radionica u planiranom vremenu, kao i teškoćama s pojedinim dijelovima radionica. Suradnici su bilježili svoja zapažanja nakon svake radionice, a nakon provedbe svih radionica su program evaluirali i učenici. Učenici su vrlo dobrim ocijenili korisnost sadržaja (4,1), kao i provedbu radionica (3,9) i materijale (3,8), a velik broj njih bi preporučio sudjelovanje na radionicama svojim prijateljima (4). Uz to su dali i kvalitativne povratne informacije, koje su zajedno s ocjenama upotrijebljene u svrhu poboljšanja kurikula i priručnika.

Drugi dio razvoja preventivnog programa bio je usmjeren na postizanje njegove dugoročne održivosti. Na sedam sveučilišnih studija uveden je izborni predmet o prevenciji nasilja u bliskim odnosima (Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odjel za psihologiju Hrvatskih studija, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu, Studij socijalne pedagogije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Studij psihologije Filozofskog fakulteta u Osijeku, Učiteljski fakultet u Rijeci - Studij u Gospiću). Godinu dana kasnije pridružili su se Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci i Učiteljski fakultet u Zagrebu sa svojim studijima u Petrinji i Čakovcu.

Nastavni program izbornog predmeta o nasilju u bliskim vezama prvi puta je ponuđen tijekom akad. god. 2010./2011., a upisalo ga je 114 studenata. Dio obaveza u okviru predmeta je da svaki student u suvoditeljstvu provede sve četiri preventivne radionice u jednom razrednom odjelu trećih razreda srednjih škola. Stručni suradnici pomažu studentima da lakše uđu u škole te im daju podršku svojim iskustvom i savjetima. Pohađanje izbornog predmeta o nasilju u bliskim vezama također omogućava studentima da steknu temeljite kompetencije za provedbu radionica s učenicima srednjih škola, za izradu preventivskih programa namijenjenih mladim ljudima, te da razumiju korijene, pojavne oblike i na-

čine suzbijanja nasilja u bliskim odnosima. Na taj način se omogućuje da bez velikog dodatnog radnog opterećenja i troškova svake godine oko 5.000 učenika i učenica prođe kroz preventivne radionice u okviru redovite nastave koje vode studenti i stručni suradnici.

Dugoročna održivost ovog programa povećana je i time što su stručni suradnici koji su pridonijeli njegovu razvoju ostali predani da sa svakom novom generacijom učenika trećih razreda u svojoj školi provedu radionice.

Glavna je prednost ovog preventivnog programa njegova **potencijalna i kontinuirana dostupnost jako velikom broju učenika i učenica koji su u životnom razdoblju uspostavljanja romantičnih veza**. To je razdoblje kad je jedan od razvojnih zadataka mlade osobe stjecanje iskustva rješavanja sukoba i prevladavanje nerazumijevanja s osobom koja ju privlači i s kojom ulazi u emocionalnu vezu. To razvojno razdoblje je rizično za javljanje nasilnih oblika rješavanja sukoba i različitih očekivanja u vezi. Posebna je opasnost što se takva nasilna ponašanja mogu razviti u obrazac odnosa u budućoj obitelji.

Također, ovaj preventivni program pridonosi **suradnji između sveučilišnih studija i srednjih škola** u suzbijanju nasilja u bliskim odnosima, što osposobljava velik broj studenata za metodički radionički rad s učenicima i što su dobro pripremljeni da provode preventivne radionice s mladima koji su im bliski po dobi. Angažman studenata, međutim, ne priječi da stručni suradnici sami vode radionice. Dapače, njihovo kontinuirano korištenje ovog programa je vrlo vrijedno te procjenjujemo da najmanje 25 stručnih suradnika provodi radionice u svojim školama i da su ih uvrstili u svoj godišnji program rada.

STRUKTURA RADIONICA

U priručniku za provedbu ovog preventivnog programa (Ajduković i sur., 2010) detaljno je opisan postupak provedbe radionica prema sljedećoj strukturi:

1. Svrha radionice;
2. Očekivani obrazovni ishodi radionice (što će učenici i učenice postići nakon što prođu radionicu);
3. Popis potrebnog materijala i pribora za radionicu s priložima za voditelje i krajnje korisnike;
4. Opis aktivnosti u svakom dijelu radionice s didaktičkim napomenama i predviđenim trajanjem.

Svaka je radionica planiranog trajanja 45 minuta, pri čemu se preporuča, ako je moguće, provesti po dvije radionice u blokovima od 90 minuta. Radionice se provode u okviru redovne nastave, najčešće satova razredne zajednice, jer se tako osigurava pristup svim učenicima i učenicama. Kada bi se ovaj program provodio kao izvannastavna aktivnost, moguće je da ne bi sudjelovali učenici i učenice kod kojih je veći rizik za nasilje u vezi. Ako se radi o jako velikim razrednim odjelima, bilo bi dobro podijeliti ga u dvije grupe, no to je u praksi rijetko izvedivo.

Budući da je rad u radionicama intenzivan a vrijeme za provedbu aktivnosti kratko, važno je da učenici i učenice unaprijed budu upoznati da će se raditi na pitanjima odnosa u ljubavnim vezama mladih. U nekim radionicama predložene su i alternativne aktivnosti ako se ne može provesti pojedina originalno predviđena aktivnost (npr. zbog izrazito skućenog prostora), pri čemu voditelji sami odlučuju koja alternativa je primjerenija konkretnom razrednom odjelu. Potreban materijal za provedbu radionica je vrlo jednostavan i jeftin te lako dostupan. Uz priručnik je pripremljen i sav materijal na CD-u: PowerPoint prezentacije,

kratki video film, te radni materijali. Dio pripreme za provedbu radionica je i umnožavanje radnih materijala. Predviđeno je da učenici i učenice nakon radionice mogu ponijeti materijale koji su napisani u obliku kratkih letaka o temama kojima su se bavili na toj radionici. Oprema za provedbu aktivnosti je uobičajena u većini srednjih škola, a navedene su i moguće alternative.

EVALUACIJA UČINAKA PROGRAMA

Kako bismo utvrdili učinkovitost programa, proveli smo evaluaciju na uzorku od 1.587 učenika i učenica, korištenjem kvaziekperimentalnog nacрта prije-poslije s usporednim grupama. U intervencijskim odjelima sudjelovalo je 829, a u komparabilnim odjelima 758 učenika i učenica. Primijenjeni evaluacijski instrumenti imali su dobra metrijska svojstva. Šest mjeseci nakon provedbe radionica, mladi koji su bili uključeni u program, u odnosu na one u razrednim odjelima istih škola u kojima nisu provedene radionice, pokazali su **statistički značajno poboljšanje u sljedećim aspektima: činili su i doživljavali manje nasilja u vezi, imali su točnija uvjerenja o tome što čini zdravu i kvalitetnu vezu, bolje su prepoznavali nasilna ponašanja i poznavali prava u vezi.** Veličina efekata preventivnih radionica bila je srednje veličine (oko 0,4) za smanjenje činjenja i doživljavanja nasilnog ponašanja, što je posebno vrijedan indikator učinkovitosti ovog programa. Rezultati provedene evaluacije pokazatelj su da je program od samo četiri jednosatne radionice u srednjim školama učinkovit u smanjivanju nasilja u mladenačkim vezama i poboljšanju faktora koji smanjuju rizik takvog nasilja.

PREPORUČENA LITERATURA:

- Ajduković, D., Ajduković, M., Cesar, S., Kamenov, Ž., Löw A., Sušac, N. (2010) *Prevenција nasilja u mladenačkim vezama – Priručnik za voditelje programa*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, D. (2001) (ur.) *Priručnik za provedbu Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, M. i Marohnić, S. (2011) *Smjernice za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i tretmanskih programa zaštite djece od nasilja*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Ajduković, M., Pavleković, G. (2004) (ur.) *Nasilje nad ženom u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Cesar, S., Bijelić, N., Hodžić, A., Kobaš, V. (2006) *Bolje spriječiti nego liječiti – prevencija nasilja u adolescentskim vezama*. Zagreb: Cesi.
- Collin-Vezina, D., Hebert, M., Manseau, H., Blais, M., Fernet, M. (2006) Self-concept and dating violence in 220 adolescent girls in the child protective system. *Child Youth Care Forum* 35, 319–326.
- Espelage, D.L., Holt, M.K. (2007) Dating violence and sexual harassment across the bully-victim continuum among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 799–811.
- Foshee, V.A., Bauman, K.E., Ennett, S., Linder, G.F., Benefield, T., Suchindran, C. (2004) Assessing the long-term effects of the safe dates program and a booster in preventing and reducing adolescent dating violence victimization and perpetration. *American Journal of Public Health*, 94(4), 619-624.
- Hall Smith, P., White, J., Holland, L.L. (2003) A longitudinal perspective on dating violence among adolescent and college-age women. *American Journal of Public Health*, 93 (7), 1104-1109.
- Howard, D.E., Wang, M.Q. (2003) Psychosocial factors associated with boys' reports of dating violence. *Adolescence*, 38 (151), 519-533.

- Ivić, T. (2011) (ur.) *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine / National strategy of protection against family violence, for the period 2011-2016*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Republike Hrvatske.
- Maslić-Seršić, D. (2010) *Ekonomsko nasilje nad ženama: manifestacije, posljedice i putovi oporavka*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Nowakowski Sims, E., Noland Dodd, V.J., Tejeda, M.J. (2008) The relationship between severity of violence in the home and dating violence. *Journal of Forensic Nursing*, 4, 166–173.
- Rapoza, K.A., Baker, A.T. (2008) Attachment styles, alcohol, and childhood experiences of abuse: An analysis of physical violence in dating couples. *Violence and Victims*, 23(1), 52-65.
- Schnurr, M.P., Lohman, B.J. (2008) How much does school matter? An examination of adolescent dating violence perpetration. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 266–283.
- Teten, A.L., Ball, B., Valle, L.A., Noonan, R., Rosenbluth, B. (2009) Considerations for the definition, measurement, consequences, and prevention of dating violence victimization among adolescent girls. *Journal of Women's Health*, 18 (7), 923-927.
- Theriot, M.T. (2008) Conceptual and methodological considerations for assessment and prevention of adolescent dating violence and stalking at school. *Children & Schools*, 30 (4), 22

REFERENCE

- Ajduković, D., Ajduković, M., Cesar, S., Kamenov, Ž., Löw A., Sušac, N. (2010) *Prevenција nasilja u mladenačkim vezama – Priručnik za voditelje programa*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, D., Löw, A. i Sušac, N. (2011) Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 527-553.
- Löw, A., Ajduković, D. i Sušac, N. (2011) Nasilje u mladenačkim vezama: uloga uvjerenja, prepoznavanja nasilja i postavljanja granica. U: D. Čorkalo Biruški i T. Vukasović (ur.). *20. Dani Ramira i Zorana Bujasa: Knjiga sažetaka*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 128-128.
- Sušac, N., Ajduković, D. i Löw, A. (2011) Razvoj instrumentarija za ispitivanje raširenosti nasilja u vezama mladih, njihovih korelata i utvrđene spolne razlike. U: V. Ković (ur.). *Međunarodni naučno-stručni skup „Savremeni trendovi u psihologiji“: Knjiga rezimea*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Biblioteka Matice srpske, 53-55.

PREPORUKE ŠKOLAMA ZA RAD NA PREVENCIJI NASILJA

Na temelju empirijskih podataka i dosadašnjeg iskustva u provedbi ovog preventivnog programa, smatramo da se strateški cilj suzbijanja nasilnog ponašanja u mladenačkim vezama može postići tako da mladi ljudi uspješnije prepoznaju često suptilne oblike nasilja i pritisaka u svojim bliskim vezama, da manje pristaju na ponašanja partnera koja im ne odgovaraju, da bolje prepoznaju vlastita ponašanja koja ugrožavaju druge, te da usvajaju norme da je u redu potražiti pomoć kad se osoba nalazi u nasilnoj vezi. **Glavna poruka je da ni pod kojim uvjetima u bliskim odnosima nasilje nije prihvatljivo i da za njega nema opravdanja.**

Svim stručnim suradnicima koji su zainteresirani, rado ćemo poslati priručnik za provedbu ovog preventivnog programa i CD s materijalima, te ćemo biti spremni za konzultacije u vezi provedbe radionica.

Vrijeme za aktivnosti u radionicama ovog preventivnog programa je kratko, ali pažljivo planirano, stoga je dobro voditi se sljedećim smjernicama u pripremi vođenja radionica:

- Prije prve radionice važno je učenike i učenice upoznati s temom preventivnog programa, kako bi oni imali priliku pripremiti se za rad na ovoj temi, postaviti pitanja i slično. Naime, u prvoj radionici nije predviđeno vrijeme za uvod u čitavu temu, već se odmah kreće s aktivnostima;
- Ako radionice provode studenti, najbolje je da oni dođu u razredni odjel tjedan dana ranije i upoznaju se s učenicima i učenicama, te ih upoznaju s temom programa;
- Pravila rada u radionici, unatoč pripremi, treba ponoviti na početku prve radionice;
- Budući da u nekim radionicama postoje dvije verzije aktivnosti (za razredne odjele koji su već imali prilike usvojiti neke komunikacijske vje-

štine i za one koji se s time prvi puta sreću) važno je procijeniti koja verzija je prikladnija za konkretni razredni odjel;

- Preporučamo da voditelji radionica temeljito i unaprijed pročitaju priručnik i opise radionica, na vrijeme odluče koje alternativne aktivnosti će odabrati ovisno o prostoru, iskustvu učenika i učenica s radioničkim načinom rada i drugim aspektima provedivosti;
- Dobro bi bilo da se nastavničko vijeće i vijeće roditelja upozna s ovim preventivnim programom;
- Korisno je na roditeljskim sastancima dati informaciju o programu i razlozima njegovog provođenja.

Ograničenje ovog preventivnog programa je njegovo trajanje od samo 180 minuta u okviru redovite nastave. Za one učenike i učenice koji pokažu zanimanje za ovu temu, preporučujemo uključivanje u programe Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI) koji su opsežniji i dugotrajniji te omogućuju uvježbavanje promjena u ponašanju, a odvijaju se kao izvannastavna aktivnost.

U nekim će školama provedba ovog programa potaknuti učenike i učenice na kreativno uključivanje u dodatne aktivnosti i osobni angažman u prevenciji nasilja, primjerice, izradu školskih postera, snimanje kratkih tematskih video filmova i njihovo prikazivanje u školi u okviru drugih obrazovnih aktivnosti, stvaranje dramskih predstava i sl. Bilo bi dobro da stručni suradnici i nastavnici podrže takve inicijative. Pokazalo se korisnim uputiti mlade na web stranice i portale na hrvatskom i drugim jezicima gdje mogu dobiti korisne informacije o suzbijanju nasilja u obitelji i bliskim vezama, a potaknuti time, mogu i sami kreirati svoje web-stranice vezane uz ovu temu.

KONTAKT:

Dean Ajduković
dean.ajdukovic@ffzg.hr
Ajana Löw Stanić
ajana.low@ffzg.hr